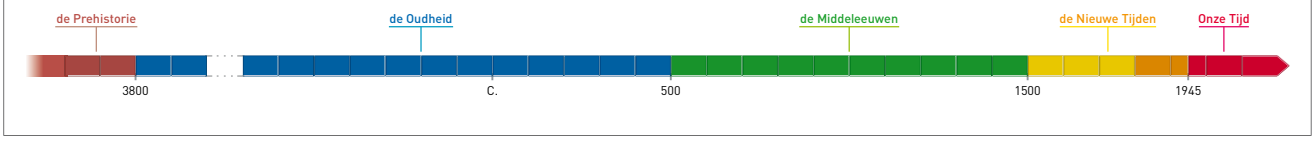
Werkkatern 1 Onderweg in de wereld van vroeger

Les 1 De tijdsband even herhaald: ken je het nog?

Naam: **Klas:**

voor OVSG en GO!

1 De tijdsband

2 Vul het schema aan.

Schrijf onder elke prent de juiste historische periode en jaartallen.
Noteer er enkele sleutelwoorden uit je groepswerk bij!

			
periode	Prehistorie	Oudheid	Middeleeuwen
jaartallen	... - 3800 v. C.	3800 v. C. - 500	500 - 1500
	_____	_____	_____

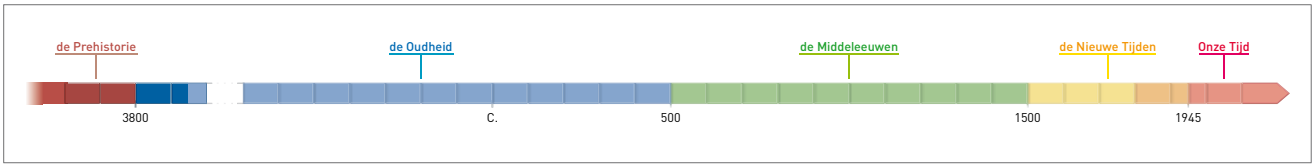
	 	 	
periode	Nieuwe Tijden (deel 1)	Nieuwe Tijden (deel 2)	Onze Tijd
jaartallen	500 - 1800	1800 - 1945	1945 - ...
	_____ _____ _____ _____ _____ _____	_____ _____ _____ _____ _____ _____	_____ _____ _____ _____ _____ _____

3 Waar of niet waar?

Kruis aan wat klopt.

	waar	niet waar
1 De zwervende mens ontdekte dat hij aan landbouw kon doen. Daardoor moest hij niet langer rondtrekken.	✗	
2 In het oude Rome kwam slavernij zelden voor.		✗
3 In de Middeleeuwen werd elke jongen een ridder.		✗
4 In ons land hadden we geen belangrijke havens waar de ontdekkingsreizigers konden aanleggen.		✗
5 In de negentiende eeuw hadden de kinderen voor het eerst een onbezorgde jeugd.		✗
6 Chatten is online op de computer een gesprekje voeren.	✗	

1 De tijdsband

2 Wonen

Vergelijk het eerste met het laatste deel van deze periode. Vul het schema aan.

in het begin →	later
zwervers of nomaden ➔ trekken rond in de natuur mogelijke woningen: afhankelijk van streek - rotsachtige streek grot of spelonk - onder uitstekende rots - primitieve tent met takken en dierenhuiden - holen in de grond	mens ontdekt de landbouw gevolg = hij moet niet langer rondzwerven bouwen van dorpen of nederzettingen hut ➔ muren gemaakt van takken en klei ➔ dak gemaakt van stro bouwen van een houten omheining (bescherming tegen invallers) in moerassige streken: paaldorpen

Verklaar.

Waarom moesten de eerste mensen na een tijdje een andere woonplaats zoeken?

Omdat het voedsel rond hun schuilplaats opraakte.

Waarom bouwden de eerste mensen hun nederzettingen vaak bij een rivier of beek?

Omdat water onmisbaar is voor mens, dier en plant.

3 Transport

Vul deze spinschema's verder aan met sleutelwoorden.

enige manier: te voet

OP HET LAND

- snelheid = vrij: langzaam
- voorwerpen en lasten: gaan mee op de rug

rond 3500 v. C. = uitvinding van het wiel

➔ **gevolg**: bouwen van karren getrokken door mens

later door getemde lastdieren

IN HET WATER

drijvende boomstammen

later meerdere boomstammen aaneen tot een vlot

duwstok om te sturen / varen

4 Milieu

Deze tekst komt uit je bronnenboek. Markeer de gevolgen voor het milieu.
➔ geel: begin van deze periode
➔ groen: later in deze periode

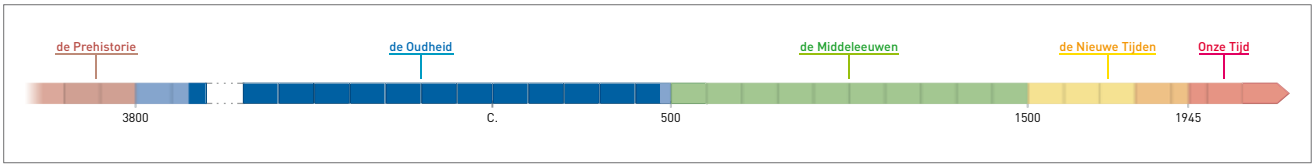
De eerste mensen leven in evenwicht met de natuur. Ze leven als jagers en verzamelen vruchten en noten. Wanneer het voedsel rond hun woonplaats op is, trekken ze verder naar een andere plaats. Daardoor raken sommige dieren en planten in bepaalde streken bijna uitgeroeid, zoals de mammoet en de bizon. Wanneer de eerste mensen de landbouw ontdekken, verandert er heel wat in hun leven. Ook voor de natuur verandert nogal wat. Bomen worden omgehakt om hutten, vlotten en omheiningen te bouwen. Hout is ook de enige brandstof. Op het houtvuur bereiden ze hun voedsel en het zorgt voor licht en warmte.

Wat denk je?

- Leven in de natuur zoals de eerste mens, is dat iets voor jou?
  ❑ Ja. ❑ Neen. ❑ Ja, misschien.
- Ken jij dingen die verwijzen naar deze periode?
  Vertel er meer over in de klas.

1 De tijdsband

2 Wonen

Zoek het antwoord in het rooster. Duid het woord aan en schrijf het daarna bij de vraag.

1 Waarin wonen de gewone Romeinen in de stad? huurkazerne (enkelvoud)

2 Hoe heet een vloer met een tekening in kleine stukjes steen in verschillende kleuren?
mozaïek

3 Waarin wonen de gewone mensen op het platteland? hut (enkelvoud)

4 In hun huizen hebben Romeinen zelden badkamers. Waar wassen ze zich?
badhuis (enkelvoud)

5 Wat houden de Grieken tegen door nauwelijks vensters in hun huizen te plaatsen?
warmte

6 Wat belandt vaak heel onhygiënisch op de straten? huisvuil

7 Van welk materiaal zijn de binnenmuren van een huurkazerne opgetrokken? hout

8 Welke dure grondstof zit soms verwerkt in de vloer van een villa? goud

9 Waarop koken de Romeinen in de huurkazernes? vuurbekken (enkelvoud)

D	R	H	E	W	B	U	T	U	O	H
H	U	U	R	K	A	Z	E	R	N	E
T	M	T	K	A	D	R	U	U	F	U
E	O	M	G	H	H	J	M	D	B	V
N	Z	A	O	O	U	J	L	T	E	I
D	A	I	U	T	I	G	M	X	E	L
Y	I	V	D	H	S	V	W	A	A	G
Z	E	U	H	U	I	S	V	U	I	L
K	K	U	O	O	C	U	O	H	S	N
N	E	K	K	E	B	R	U	U	V	B

een openbaar toilet

overblijfselen van een huurkazerne in Ostia

Een Romeinse heerbaan met uitgesleten karrensporen en een zebrapad in steen!

3 Transport

Vul aan!

Heerbanen of heerwegen

➔ belegd met platte stenen

➔ mijlpalen waarop afstand naar volgende stad staat

➔ leger was snel ter plaatse bij opstanden of oorlog

➔ duizenden kilometers lang naar alle delen van het Romeinse rijk

- Waarom reizen de gewone mensen of handelaars liever in een groepje?
  Omdat dat veiliger is.
- Waarom zet de plaatselijke bevolking haar kraampjes op bij belangrijke kruispunten?
  Omdat ze daar handel kunnen drijven met de reizigers.
- Wat moeten de slaven en gevangenen op de zeilschepen doen?
  Ze moeten roeien.

4 Milieu

In deze periode krijgt de natuur het voor het eerst zwaar te verduren.
Leg kort de twee belangrijkste milieuproblemen uit. Gebruik deze sleutelwoorden.

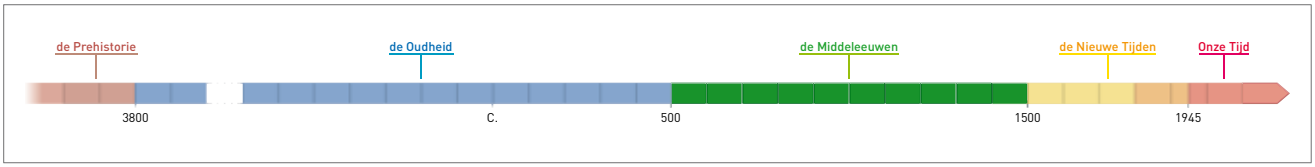
bossen hout akkers landschap	1 Bossen worden gekapt voor bouw- en brandhout. Akkers worden aangelegd. Het landschap verandert.
afvalwater zee rivier afval ongedierte	2 Afvalwater van de stad stroomt in de rivier naar de zee. Afval gooit men in putten of op een hoop. Ongedierte verspreidt allerlei ziektes.

Over een aquaduct stroomt vers water de Romeinse stad binnen. Aqua is Latijn voor water.

Wat denk je?

- In de stad was de stank vaak niet te harden.
  Had je dat gedacht? ❑ Ja. ❑ Neen.
- Ken jij dingen die verwijzen naar deze periode?
  Vertel er meer over in de klas.

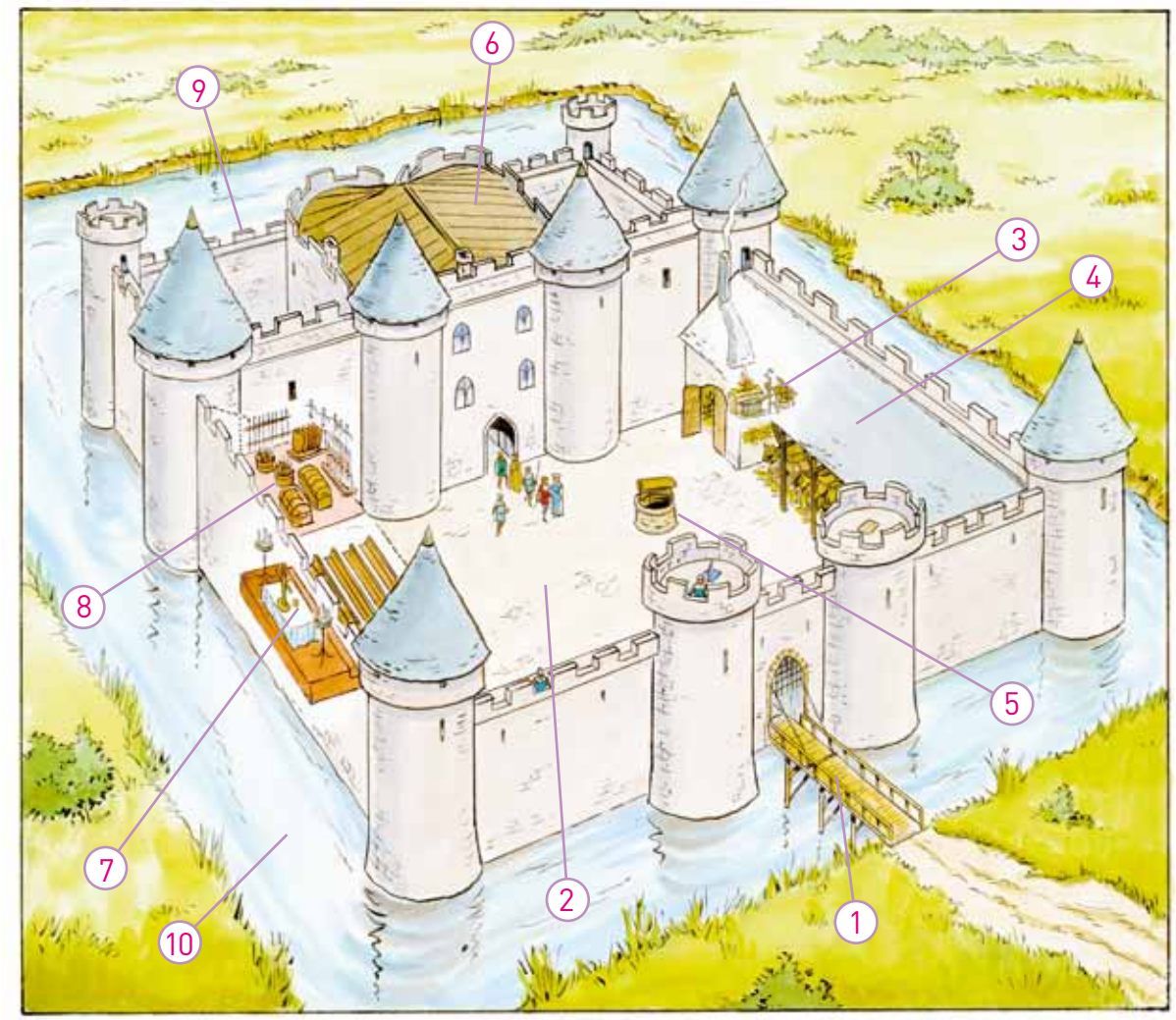
1 De tijdsband

2 Wonen

Zet het nummer op de juiste plaats bij de tekening.

Marie en haar vader lopen over de **ophaalbrug** (1) de **binnenplaats** (2) van het kasteel op. Rechts achteraan zien ze de **smidse** (3). Daar worden de paarden beslagen. Ernaast bevinden zich de **stallen** (4). Marie holt naar de **waterput** (5) in het midden van de binnenplaats. Uit het grootste gebouw, de **hoofdburcht** (6), komt net de kasteelheer met zijn gevolg. Recht tegenover de smidse zie je de **kapel** (7) waar de mensen komen bidden. De **wapenkamer** (8) bevindt zich tussen de kapel en de hoofdburcht. Tussen de **kantelen** (9) lopen de wachters en speuren ze de omgeving af naar mogelijke vijanden. Gelukkig biedt de **slotgracht** (10) veel bescherming.

3 Oorzaak en gevolg

Vul het schema aan met een oorzaak of een gevolg. Kies uit: De Romeinen zijn weg. - Mensen zoeken bescherming. - Indringers vernielen hoeves. - De Noormannen verlaten hun streken. - De pest breekt uit. - De handel komt terug op gang.

een hoogteburcht

een waterburcht

OORZAAK		GEVOLG
De Romeinen zijn weg.	→	Romeinse heerbanen raken in verval.
De Noormannen hebben problemen met overbevolking en onvruchtbare gronden.	→	De Noormannen verlaten hun streken.
Er is een onveilig gevoel door Noormannen, roofridders, ruzies tussen leenheren ...	→	Mensen zoeken bescherming.
Indringers vernielen hoeves.	→	Mensen bouwen versterkte ringmuren rondom de hoeves.
Het wordt veiliger. Wegen en bruggen worden aangelegd.	→	De handel komt terug op gang.
De pest breekt uit.	→	Vele tienduizenden mensen sterven.

4 Milieu: nog verbanden

Zet een kruisje in de juiste kolom(men).

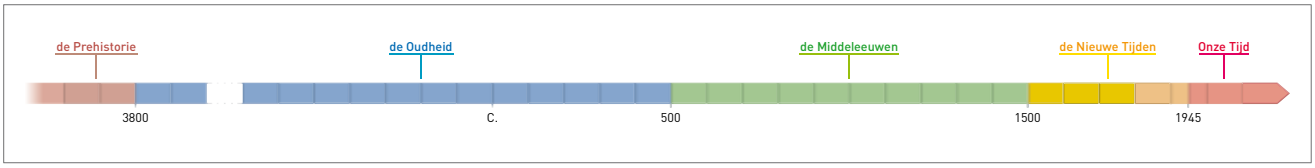

	brandgevaar	gevaar voor ziektes	gevaar voor milieu
houten huizen	✗		
afval op straat		✗	✗
toenemende vraag naar hout			✗
verlichting met kaars en fakkel	✗		
straten zonder wegdek of riolering		✗	
daken van stro en riet	✗		
loslopende dieren in de straat		✗	

Wat denk je?

- Nu je er wat meer over weet, zou je nog in een kasteel willen wonen?
  ❑ Ja. ❑ Neen. ❑ Misschien.
- Ken jij dingen die verwijzen naar deze periode?
  Vertel er meer over in de klas.

1 De tijdsband

het paleis in Versailles

2 Wonen

Hoe wonen de vorsten, de adel en de gewone mens?
Schrijf telkens een goedgebouwde zin.
Tip: gebruik (sleutel)woorden uit je bronnenboek!

de vorsten ➔ De vorsten wonen in luxueuze paleizen.

de adel ➔ De adel woont in prachtige landhuizen.

de gewone man ➔ De gewone mens blijft wonen in een simpel huisje of eenvoudige hoeve.

Waarom woonden de vorsten en de adel niet langer in burchten of versterkte kastelen? (oorzaaak → gevolg)

Door de uitvinding van het buskruit.

Kanonnen schoten de burcht makkelijk kapot.

3 Transport over land

Vul de zinnen verder aan en zet de woorden in het rooster.

een draagstoel

1 De edelen reizen met een mooi versierde koets.

2 Voor korte afstanden laat de adel zich vervoeren in een draagstoel.

3 De gewone man reist met de postkoets mee.

4 Daarin werden niet alleen poststukken vervoerd, maar ook mensen .

5 Vorsten zorgden voor een verbetering van het wegennet.

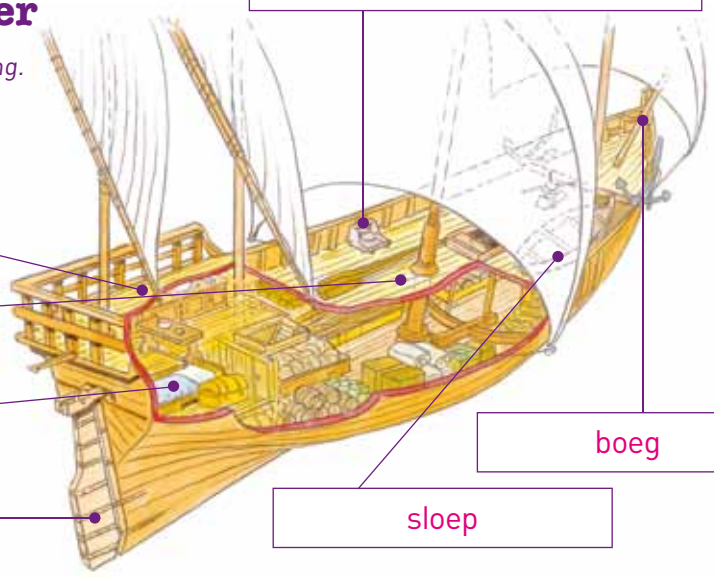
6 De draagstoel is de taxi van nu.

7 Voor de nieuwe wegen wordt een kubusvormige steen gebruikt: de kassei.

				7						
			1	K	O	E	T	S		
	2	D	R	A	A	G	S	T	O	E	L
	3	P	O	S	T	K	O	E	T	S	
4	M	E	N	S	E	N					
5	v	e	r	B	E	T	E	R	I	N	G
	6	T	A	X	I						

4 Transport over het water

Zet de onderdelen van het schip bij de tekening.
roer - kapiteinshut - dek - boeg - achtersteven - sloep - kookfornuis

Wie ontdekte wat en wanneer? Verbind links en rechts met een lijn.

1492	Ferdinand Magelhaes 		reis rond de wereld
1519	 Christoffel Columbus		vaarroute naar Indië
1497	Vasco da Gama 		Amerika

5 Milieu

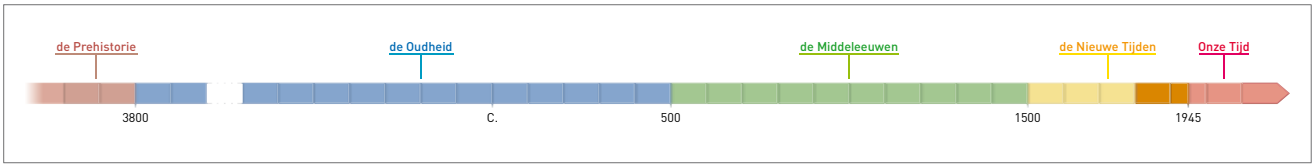
Noteer hier twee voor- en twee nadelen van de ontdekkingsreizen.

De ontdekking van nieuwe gebieden	
voordeel	**nadeel**
Bv. - we leren nieuwe producten kennen	- de plaatselijke bevolking wordt uitgebuit
- de handel bloeit, er is werk in de havens	- die mensen sterven aan besmettelijke ziektes

Wat denk je?

- Op ontdekkingstocht trekken naar onbekende streken, zegt het jou iets?
  ❑ Ja. ❑ Neen.
- Ken jij dingen die verwijzen naar deze periode?
  Vertel er meer over in de klas.

1 De tijdsband

2 Wonen

Maak een vergelijking tussen het wonen van de gewone man en dat van de rijke burgerij.
Tip: gebruik de woorden uit de tekst in je bronnenboek. Schrijf in woordgroepen of korte krachtige zinnen!

WONEN van de gewone man

allemaal samen in een beluik - veel mensen in een klein huisje - weinig of geen voorzieningen (wc, water) - onhygiënisch en vuil

WONEN van de rijke burgerij

op grote domeinen met tuin - grote huizen met vele kamers - alles tip top in orde - netjes en proper

3 Transport

Zoek het op in de tekst in je bronnenboek.

- Wie zorgde voor de eerste betaalbare auto's? Hoe deed hij dat?

  Henri Ford. Hij maakte op zijn lopende band in een korte tijd veel gelijke wagentjes.

- Nummer de ontwikkeling van de fiets van 1 tot 3.

  [3] fiets met ketting en remmen [1] loopfiets [2] fiets met trappers

- Wanneer reed de eerste trein in ons land? 1835

  Hoe lang is dat geleden? _____

  Welke twee steden verbond hij? Mechelen en Brussel

- In de stad is de tram een voorbeeld van openbaar vervoer.

- Grote schepen worden voortaan aangedreven door machines op stoom .

4 Uitvinders

Enkele uitvinders zorgen voor grote verandering in het vervoer. Kleur het bolletje bij de uitvinder, zijn uitvinding en de afbeelding ervan in dezelfde kleur. Vul het passende jaartal aan tussen de ( ). Plaats daarna het juiste cijfer op juiste plaats op de tijdsband.

- 1 Daimler-Benz
- 2 Watt
- 3 Diesel
- 4 Stephenson
- 5 Wright
- 6 von Zeppelin

eerste vliegtuig (1903)	stoommachine (1769)	eerste auto (1885)
bestuurbaar luchtschip (1900)	stoomlocomotief (1814)	dieselmotor (1925)

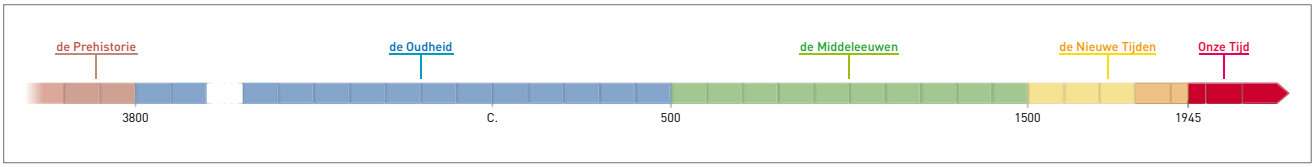

Wat denk je?

- Welke uitvinding spreekt je het meest aan? _____
- Ken jij dingen die verwijzen naar deze periode? Vertel er meer over in de klas.

1 De tijdsband

2 Wonen

Oorzaak of gevolg: vul aan met het juiste cijfer.
Kies uit: ① woningen vervallen of raken verouderd - ② zo veel mogelijk woningen op een beperkte plaats - ③ wonen in rustige villa- of bungalowwijken - ④ zij protesteren niet tegen de huisjesmelker

OORZAAK		GEVOLG
(2)	→	hoge flatgebouwen bouwen
drukte in de steden	→	(3)
(1)	→	mensen trekken weg uit sommige stadswijken
vluchtelingen hebben angst om uit het land te worden gezet	→	(4)

Welk groot verschil is er tussen de woning van de gewone man in de vorige periode en onze woningen vandaag? Bv. Nu heeft de gewone man ook een comfortabel huis met allerlei voorzieningen.

3 Transport

Vul aan.

autoloze zondag in 1973

File!

Over het land

Oorzaak: in jaren '50 en '60 ➔ iedereen een auto!

Gevolg: grote verkeersdrukte en files

Bv. **Oplossingen**: meer openbaar vervoer, fietsen, carpoolen, thuiswerk

Oorzaak: auto's worden krachtiger en sneller

Gevolg: auto's verbruiken veel benzine ➔ benzine wordt duur ➔ oliecrisis

Bv. **Oplossingen**: zuinigere auto's, alternatieve motoren op elektriciteit of waterstof ...

Over het water

Waarom worden supertankers ook nog **mammoettankers** genoemd?
Waar komt die naam vandaan, denk je? Vind je zo'n grote tankers een goede oplossing?

Bv. Mammoettankers zijn supergroot, net als die prehistorische dieren.

In de lucht

Elk vliegtuigtype heeft zijn troef. Maak een pakkende reclameslogan voor de ...

- **Concorde**

- **helikopter**

- **Airbus** A380

4 Milieu

Markeer in de tekst: - geel: naam van het verdrag, jaartal en plaats
- groen: doel van het verdrag
- blauw: taak van België

Het Kyoto-protocol of Verdrag van Kyoto werd in 1997 opgesteld in de Japanse stad Kyoto. Het verdrag regelt de vermindering van de uitstoot van broeikasgassen. Met dat verdrag willen de industrielanden de uitstoot van broeikasgassen met gemiddeld 5,2 % verminderen. Het precieze percentage hangt af van het land waar je woont, wat je huidige vervuilingsgraad is en hoe krachtig je economie draait. Zo moet België zorgen voor een vermindering van 7,5 %. Meer dan 55 landen hebben het verdrag ondertekend.

Wat zijn enkele mogelijke gevolgen van het broeikaseffect (=oorzaak)?

➔ het klimaat verandert

➔ het poolijs smelt, er komen overstromingen

➔ er verdwijnen planten- en diersoorten

Wat denk je?

- De opwarming van de aarde, is dat een probleem waar jij aan denkt?
  ❑ Ja, toch wel. ❑ Soms. ❑ Neen, helemaal niet.
- Ken jij dingen die verwijzen naar deze periode?
  Vertel er meer over in de klas.

Herhaling

1 *Transport*

Orden van vroeger naar nu. Zorg dat je weet welke periode erbij past!

3

5

1

2

6

4

2 *Wonen*

Orden van vroeger naar nu. Kleef de stickers van 1 naar 6 en nummer opnieuw.

1 **De eerste mensen bouwen nederzettingen nabij een rivier.**	2 **De rijken hebben grote villa's buiten Rome.**	3 **De burcht biedt bescherming aan de heer en zijn onderdanen.**
4 **Vorsten wonen in prachtige paleizen met honderden kamers.**	5 **In het beluik is maar een toilet voor vijftien huizen.**	6 **De meeste mensen wonen in een huis met comfort.**

3 *Milieu*

Verbind de oorzaak met het passende gevolg. Zorg dat je weet in welke periode dat past.

oorzaak		gevolg
Mensen leven in evenwicht met de natuur.		Honderdduizenden mensen sterven.
In steengroeven kappen slaven marmer.		De natuur gaat zijn eigen gang.
De pest breekt uit in de middeleeuwse steden.		Het landschap verandert.
Westerse reizigers ontdekken nieuwe landen.		Nieuwe middelen laten het transport sneller gaan.
James Watt vindt de stoommachine uit.		We moeten op zoek naar milieu-vriendelijke brandstoffen.
Het verkeer van nu belast het milieu.		Nieuwe producten worden ingevoerd.

4 *Wat is je favoriete periode in dit thema? Zorg dat je kunt uitleggen waarom.*

Lees, markeer en kruis aan.	OK Dit ken ik. Dit begrijp ik.
1 Ik ken en begrijp deze woorden. nomaden, zwervers, nederzetting, paaldorp, lastdier, vlot, villa, huurkazerne, mozaïek, heerweg of heerbaan, mijlpaal, hoogteburcht, waterburcht, leenheer, stadspoort, snek of draak, pest, paleis, vorst, adel, kassei, postkoets, locomotief, sociale woning, oliecrisis, openbaar vervoer, straalvliegtuig, broeikaseffect, grondstof, overbevolking, recycleren *Tip: Zoek waar de woorden staan in het werkkatern of bronnenboek. Zorg dat je weet wat het woord betekent en bij welke periode het hoort. Zeg het op of schrijf het op.*	❑
2 Ik ken deze namen. - Ik weet wat Noormannen zijn. - Ik kan zeggen wat Christoffel Columbus, Vasco da Gama en Ferdinand Magelhaes hebben ontdekt. - Ik kan zeggen wat Watt, Daimler en Benz, Ford, Stephenson, Diesel en de broers Wright hebben uitgevonden. *Tip: Zoek waar de namen staan in het werkkatern of bronnenboek. Zorg dat je weet wie ze zijn en bij welke periode ze passen. Zeg het op of schrijf het op.*	❑
3 Ik ken de periodes en de jaartallen van de tijdsband. Ik kan ze op de tijdsband plaatsen. *Tip: Zet de namen op kaartjes en oefen.*	❑
4 Ik kan zaken van vroeger en nu over wonen, transport en milieu (mensen, voorwerpen, tekstjes ...) - in de juiste periode zetten; - op volgorde zetten van vroeger naar nu. *Tip: Bij die vragen mag je straks je boeken gebruiken. Zorg dat je alles in het werkkatern en bronnenboek goed begrijpt.*	❑
5 Ik kan van zaken van vroeger en nu (mensen, voorwerpen, tekstjes ...) zeggen wat er eerst was en waarin het veranderde. - Hoe veranderde de woning van de eerste mens toen hij van een **jager** in een **landbouwer** veranderde? - Hoe kon een **burcht** uitgroeien tot een heuse **stad**? - Wat was er nodig voor mensen in de 16e eeuw verre **ontdekkingsreizen** durfden te ondernemen? - Hoe veranderde de uitvinding van de **stoommachine** de manier waarop de mens zich verplaatste? - Hoe veranderen de voordelen van de **transportmiddelen van nu** vaak in nadelen? *Tip: Bij die vragen mag je straks je boeken gebruiken. Zorg dat je alles in het werkkatern en bronnenboek goed begrijpt.*	❑
6 Ik kan uitleggen waarom iets gebeurde. Ik kan beoordelen of de uitleg die ik krijg, klopt of niet. - Waarvoor gebruikten de Romeinen hun uitgebreid net van **heerbanen**? - Hoe verklaar je dat er in de stad Rome of in een middeleeuwse stad makkelijk een **plaag** kon uitbreken? - Waarom wilden mensen dicht bij de **burcht** van de heer of in de middeleeuwse stad wonen? - Waarom was het **brandgevaar** zo groot in een middeleeuwse stad? - Hoe kwamen nieuwe **producten** in de 16e eeuw in onze streken terecht? - Waarom verhuisden mensen in de 19e eeuw van het platteland naar de stad om er te wonen in trieste **arbeidershuisjes**? - Waarom zijn er in de 19e en het begin van de 20e eeuw plots zo veel **nieuwe transportmiddelen** bijgekomen? - Hoe verklaar je dit: een gezonde woning is nu een **mensenrecht**? *Tip: Bij die vragen mag je straks je boeken gebruiken. Zorg dat je alles in het werkkatern en bronnenboek goed begrijpt.*	❑

Wat ik moet **kennen**, moet ik eerst begrijpen en dan enkele keren opzeggen, opschrijven, tekenen ... tot ik het uit mijn hoofd ken. Dat wil zeggen: ik kan het opschrijven of zeggen zonder hulp. Dat is zo voor **1, 2 en 3**.
Wat ik moet **kunnen**, moet ik vooral begrijpen. Dat wil zeggen: stel dat juf of meester iets vraagt dat daarop lijkt, dan kan ik dat oplossen. Dat is zo voor **4, 5 en 6**.
Ik noteer wat ik nog niet begrijp en vraag het straks in de klas.

ISBN 978 90 4860 694 8 - **K.B.** D/2010/0147/213 - **Bestelnummer** 60 1010 451 - **NUR** 193
Verantwoordelijke uitgever die Keure, Kleine Pathoekeweg 3, 8000 Brugge - **H.R. Brugge** 12.225
© Copyright die Keure, Brugge
9 789048 606948